

aralarındaki torpağı onların vasitəsilə qulançar ləklərinə yığırlar. Şırımların eni birinci il 40 sm və hündürlüyü 20 sm olmalıdır. Sonrakı illərdə şırımların eni 50-70 sm təşkil edir. Şırımların hündürlüyü tarlanın səthindən təxminən 30 sm hündür olmalıdır. **Məhsul yığımı zamanı qulluq alaqları təmizləməkdən və şırımların düzəldilməsindən ibarətdir. Məhsulu yığandan sonra şırımları şumlayır və torpağı şırımlardan cərgə aralarına qaytarırlar.**

Zoğların yığılması qurtarandan sonra üzvi və mineral gübrələr verir, şırımları düzləndirir və tarlanı diskli mala ilə dırmıxlıyırlar. Qulançar əkiləndən sonrakı ilk 3-6 il çox gübrə tələb edir, bu zaman kök sistemi intensiv şaxələnilir. Bar verən qulançar məhsul yığımı qurtarandan sonra torpaqdakı qida maddələrini istifadə etməyə başlayır. Bu zaman avqusta qədər azotdan, oktyabrın sonuna qədər fosfor və kaliumdan istifadə edir. Hər bir hektara 15-20 tondan çox çürümüş çürüntü, 2 sentner ammonium şorası, 1,5 sentner ikiqat superfosfat və 1,5 sentner kalium-xlorid verirlər.

Məhsulun keyfiyyəti və miqdarı onun vaxtında yığılmasından asılıdır. Ağardılmış zoğların yığımının tezliyi torpağın temperaturundan və nəmliyindən asılıdır. Ağardılmış zoğların məhsulunu sərin havada 2 gündə bir, bürkülü havada hər gün 2 dəfə yığırlar ki, zoğların uclarının rənglənməsinə yol verilməsin. Ağardılmış zoğları ehtiyatla və səylə yığmaq vacibdir. O yerlərdəki böyüyən zoğun təzyiqi altında torpaq təbəqəsi qalxır, onu yığır və xüsusi bıçaqla kökdən 4-5 sm yuxarıdan kəsirlər. Aşağıdan kəsik kök sisteminin qurumasına və sonrakı illərdə məhsulun azalmasına gətirib çıxarır. Torpağın səthinə qədər boy atmış bütün zoğları, hətta zədələnmişləri də yığmaq lazımdır. Torpağın səthinə çıxma bilməyənləri saxlayır və üstünü ehtiyatla torpaqlayırlar. **Yığım zamanı şırımın hamarlanmış yerlərinə əvvəlcə nəmli, üstündən isə quru torpaq tökür, onu azca bərkidirlər.**

Şırımsız becərmə texnologiyasında yaşıl zoğları onların uclarının yumşalması başlayana qədər, temperaturdan asılı olaraq, 1-3 gündən bir dəfə yığırlar. Onları adi bıçaqla torpağın səviyyəsindən 1-2 sm aşağıdan kəsirlər. Zoğların uzunluğu 15-22 sm təşkil edə bilər. Hava istidirsə, daha qısalarmı da

kəsirlər. Ağardılmış və yaşıl zoğlar məhsulunu səhər saat 10-a qədər, yaxud axşam saat 16-dan sonra yığmaq lazımdır ki, zoğlar əzik olmasın və uzun müddət saxlanıla bilsin. Yaşıl zoğların yığımını mexanikləşdirmək də mümkündür.

Zoğların yığılmasından ötrü istifadə olunan səbətlərə təmiz nəm parça döşəyir, dolandan sonra da üstünü nəm parça ilə örtürlər. **Gün ərzində hektardan 80-100 kq zoğ yığırlar. Ən çox yığım mayın ikinci-üçüncü ongünlüklərində olur. Bu dövrdə zoğların keyfiyyəti optimal temperatur və nəmlik nəticəsində çox yaxşı olur.**

Yüksək temperatur və aşağı nəmlik yaşıl zoğlarda ucların tez yumşalmasına, ağardılmış zoğlarda isə ağaclaşmış və acı zoğlar əmələ gəlməsinə səbəb olur. Yaşıl zoğların ucları soyuq havada əyilir, ağır və nəmli torpaqlarda isə ağardılmış zoğların səthində pas əmələ gəlir.

Zoğların yığılması birinci il 1 iyuna qədər, sonrakı illərdə iyunun 20-25-dək uzanır. Yaxşı qulluq edilmiş bitkiləri 10-15 il istifadə etmək mümkündür. Qulançarın məhsuldarlığı hektardan 3-7 tona çatır. Ən yüksək məhsuldarlıq bervermənin 4-7-ci illərinə təsadüf edir.

Faiq Nadirov,
kənd təsərrüfatı elmləri namizədi

İkinci Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləşdirilməsi Layihəsi

“Masallı Regional Məsləhət Mərkəzinin fəaliyyəti”

Layihə Dünya Bankının vəsaiti ilə Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Yanında *Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi* tərəfindən maliyyələşdirilir.

İcraçı: “Aqro-Məsləhət” Qeyri Hökumət Təşkilatı

**Ünvan: Bakı, C. Cabbarlı, 40.
Tel/Faks: 4978188; 5967018.**

“Köser” mətbəəsində çap olunmuşdur. Sayı 3250.

QULANÇAR

BAKI-2008

Qulançar çoxillik tərəvəz bitkiləri qrupuna mənsubdur. Onun cavan yaşıl, yaxud ağarmış zoğları 20-22 sm hündürlüyə çatanda qida kimi istifadə olunur. Zoğlar qiymətli qidalı pəhriz məhsuludur, tərkibində 3,6% şəkər, 3,2% zülal, 1,4% sellüloza, vitaminlərdən C, B1, B2, B5, P, PP, karotin, mineral maddələrdən Na, K, Mg, Ca, Fe, P və s. vardır. Onların tərkibində əvəzolunmaz amin turşusu asparakin vardır ki, bu da insan orqanizmində su mübadiləsini nizamlayır. Qulançarın şirəsi quzuqulağı turşusunun kristallarının həll olunmasına və orqanizmdən xloridlərin, fosfatların və sidik cövhərinin çıxarılmasına kömək edir. **Böyrəklərin, ürəyin, revmatizmin, padaqranın (oynaq xəstəliyi), epilepsiya, şişlər, şəkər xəstəliyi, qan xəstəliklərinin müalicəsi zamanı qulançardan istifadə etmək məsləhət görülür.**

Qulançar ikievli çoxillik bitkidir. Əlverişli şəraitlərdə onun yerüstü hissəsi bütün il boyu böyüyür. Kontinental iqlim şəraitlərində yerüstü budaqlar payızda quruyur, yazda isə qışlamış tumurcuqlardan (kökdə yerləşmiş) cücərir. Bitkinin kökü zəif budaqlanmış yeraltı gövdədir, onun cavan hissəsi köhnənin üstündən göyərir. Ana kökün ən intensiv böyüməsi bitkinin həyatının ilk 4-5 ilində baş verir. Ana kökdən qalın ehtiyat köklər göyərir ki, bunlarda yazda nazik sapıvarı sorucu kökcüklər əmələ gəlir ki, bunlar da hər il quruyur. Ehtiyat köklərin həyat müddəti bitkilərin yaşından, torpağın münbitliyindən, mövsüm ərzində zoğların yığımindən asılıdır və adətən 4-6 il təşkil edir. Qulançarın kökləri torpağın 3 m-ə qədər dərinliyinə gedir, lakin onların əsas kütləsi 1 metrlik qatda olur. Cavan zoğların formalaşması keçən il yazda ehtiyat köklərdə toplanmış qida maddələri hesabına baş verir. Qulançarı toxumlarından alınan şitillərlə çoxaldırlar.

Şitili ənənəvi olaraq soyuq şitillikdə bir vegetasiya müddətində becərilir. Şitilliyi PH-ı 6-dan aşağı olmayan qumsal, yaxud gilli torpaqlarda salmaq lazımdır. Tarla alaqlardan təmizlənmiş olmalıdır. Payızda şumun altına 50-60 t/ha çürüntü fosfor və kalium mineral gübrələri ilə birlikdə verilməlidir. Yazda azot gübrələri verilməli və tarla səylə işlənməlidir. Mineral gübrələrin normaları torpağın

münbitliyindən asılıdır və hər növdə 60-90 kq/ha təsiredici maddə təşkil edir. Səpindən qabaq tarla yxşı hamarlanmalıdır. Toxumları yazda nəm torpağa səpir və 45 sm cərgəarası məsafə saxlayırlar. **Toxumlar 4-6 həftə ərzində cücərir. Toxumlar cücərmə qabiliyyətini 3-7 il saxlayır, lakin birilliklərdən istifadə etmək daha yaxşıdır.** Toxumların səpin norması 8 kq/ha, basdırılma dərinliyi 3-4 sm-dir. Bitkilər 10-12 sm hündürlüyə çatanda onları seyrəldir, aralarında 10-12 sm məsafə qoyurlar. Vegetasiya ərzində şitilliyi lazım gələrsə suvarırlar (suvarma norması 250-300 m³/ha). İnkişafdan qalmış bitkiləri payızda çıxardır, qışlamaya saxlananların altını torpaqla doldururlar. Şitilləri növbəti ilin aprelində tumurcuqlar cücərəne qədər qazıb çıxarırlar. Onların torpağını silkələyib tökür, zəif inkişafılları, kökləri və tumurcuqları az olanları, nazik iti tumurcuqlularını, həmçinin xəstəliklərlə yoluxanları çıxdaş edirlər. Standart şitilləri qurumaqdan və donmaqdan qorumaq məqsədilə müvəqqəti olaraq zirzəmidə saxlayırlar. Onları çıxardandan dərhal sonra daimi yerinə əkmək daha yaxşıdır. Birinci növ şitillərin 15 kökü və ən azı 5 tumurcuğu, ikinci növ şitillərin isə 10 kökü və 4 tumurcuğu, çəkiləri müvafiq surətdə 35 və 25 q olmalıdır. Qulançar becərməsi üçün seçilən torpaq yer yumşaq gilli, yaxud qumsal olmalıdır. Ağır torpaqlar qulançar becərməsindən ötrü az əlverişlidir. Qulançar sel basan yeraltı suları 1 m-ə yaxın dərinlikdə olan torpaqlarda bitmir. Qulançar əkiləcək tarlanı şitil əkilməsindən 2 il qabaq seçir və alaqlardan təmizləyirlər. **Sələfləri tərəvəz, yaxud taxıl bitkiləri ola bilər. Şitili aprelin birinci-ikinci ongünlüyündə çıxarırlar. Bundan gec müddətlərdə çıxarılanda bitkilər pis uyğunlaşır.** Cərgələri şimaldan cənuba doğru istiqamətləndirmək lazımdır, çünki bu, ləklərin və daraqların qızmasını təmin edir. Cərgəarası məsafəni işlərin yerinə yetirilməsi texnologiyasından asılı olaraq müəyyənləşdirirlər. O, 120-160 sm təşkil edə bilər. Kiçik ara məsafələr bitkilərin becərməsinə və onlara qulluq edilməsinə çətinlik törədir. Çıxarmadan əvvəl dibi hamar, eni 40 sm və dərinliyi 35 sm olan arxcıqlar qazırlar. Bitkiləri bir-birindən 40 sm aralı çıxarırlar. Arxcıqlara 4-5 kq çox çürümüş çürüntü, 5-10 q ammonium şorası, 12-20

q superfosfat, 5-10 q kalium sulfat (hər bitki hesabı ilə) verirlər. Arxcığın dibinə verilmiş gübrələri torpaqla qarışdırır, sonra bitkinin çıxarılma yerində yumşaldılmış torpaqdan konusvarı təpəciklər düzəldirlər. Şitilin köklərini təpənin üstündə radius boyunca yerləşdirir və tumurcuqlardan 5-10 sm yuxarı torpaqla örtürlər. Qulançar cücərəndən sonra ona qulluq göstərilməsi bar vermənin başlaması, məhsuldarlıq səviyyəsi və bitkilərin istifadə müddətindən ötrü həlledici əhəmiyyətə malikdir. Bu qulluğun vəzifəsi kök sisteminin və yerüstü zoğların yaxşı böyüməsi üçün şərait yaradılmasından ibarətdir.

Vegetasiya müddətində cərgələr arasındakı və arxcıqlardakı torpaq yumşaldılır, alaqlar təmizlənir, lazım gələndə bitkilər suvarılır. Payızda cərgəaralarından arxcıqlara torpaq verilir. Əgər torpağın humusu azdırsa, payızda hektara 30-40 t çürüntü verilir.

Qulluq üsullarından biri alaqların təmizlənməsidir. Qulançar bitkiləri əkinlərində çoxillik alaqların olması sonralar məhsul yığımını çətinləşdirir. Cərgəaralarının yumşaldılması ilə eyni zamanda arxcıqlardakı alaqların cavan cücərtilərini üstünü torpaqla basdırırlar. Sonralar cərgələrdəki alaqları əllə çıxarırlar. Bununla bərabər, cərgəarası becərmə zamanı arxcıqları torpaqla çox doldurmaq məsləhət deyil, bunu payızda eləmək daha yaxşıdır.

Xəstəliklərə yoluxmuş zoğları payızda quruyandan sonra biçir və yandırılır, yoluxmamışları qışa saxlamaq daha əlverişlidir, onlar qarı saxlamaqla bitkilərin şaxtadan qorunmasına kömək edir.

Payızın axırlarında cərgəaralarını yumşaltmaq lazımdır. Qulançarın bar verməsi şitil əkiləndən sonrakı üçüncü ildən başlayır. Əkinlərə qulluq cərgə aralarındakı torpağın yumşaldılmasından, ağardılmış zoğların becərməsindən ötrü şırımlar, yaxud ləklər düzəldilməsindən, alaqların məhv edilməsindən və şırımların bərpa edilməsindən (düzəldilməsindən) ibarətdir.

Aprelin birinci-ikinci ongünlüklərində zoğlar torpaq səthinə qədər böyüyəndən sonra şırımları doldururlar. Şırımların hazırlanmasından ötrü at, yaxud traktor kotanlarından istifadə edir, cərgə